Un Fuster (potser) polític

Joan F. Mira

Els seus lectors, i el públic il·lustrat en general, han vist sempre Fuster com un home que, allunyat del món i tancat en una casa de poble, a la seua Sueca natal, viu envoltat de papers i de llibres i escriu de literatura, d'art o de temes erudits, fa reflexions morals i altres coses per un estil, que ben poca relació tenen amb la política. Els seus detractors o adversaris el veuen més aviat com a productor d'idees perilloses, com a autor de pamflets incendiaris, mereixedor de la reprovació dels seus paisans. D'altra banda, l'escriptor de Sueca no va figurar mai en cap llista electoral, no va donar públicament suport a cap partit concret, no va tindre mai cap càrrec públic i no va ser mai militant actiu de cap organització sindical o política. I no hi ha dubte que la figura –pública i privada– de Joan Fuster és, aparentment, la més allunyada possible de la imatge d'un polític. Parlar d'un «Fuster polític» podria semblar, per tant, una manera de forçar la realitat de la seua vida, una incorrecció biogràfica com a mínim. I tanmateix, no és cert: no hi ha un Fuster polític en el sentit convencional del mot, però sí en el sentit més substancial, i més lligat a les seues fidelitats profundes.

Fet i fet, Fuster s'ocupà *de política* –és a dir, de les relacions de poder, les relacions entre els pobles, i les ideologies que se'n deriven i s'hi apliquen– des dels seus primers escrits en prosa, des dels primers assaigs i meditacions. Si hom repassa, per exemple, el *Dietari 1952-1960*, trobarà que quan encara no tenia trenta anys, el 23 de gener del 1952, Fuster ja anotava una primera reflexió sobre un tema estrictament polític: sobre la llibertat. A la pàgina següent torna a aparèixer una altra, i llarga, reflexió més política encara: sobre la violència de l'estat (la pena de mort) i les seues bases efectives: «Els codis, i no solament el Penal, sinó tots, tenen un fonament "polític". Voleu res de més "polític" que un Codi de Comerç o una Llei Hipotecària?» Es tracta de dos temes –la llibertat, les bases socials del poder– que apareixeran una vegada i una altra durant els trenta anys següents en l'obra fusteriana. El tercer tema, que en certa manera és el primer, apareix també

Joan F. Mira (València, 1939) és escriptor i traductor. És autor d'una vasta obra que ha rebut importants reconeixements. Entre altres ha publicat els assaigs *Crítica de la nació pura* (1985) i *Sobre la nació dels valencians* (1997). Com a novel·lista la seua darrera obra és *El professor d'història* (2008). Com a traductor són recents encara les seues aclamades versions de la *Divina comèdia* (2000) i de l'*Odissea* (2011). Una primera versió d'una part d'aquest article va aparèixer com a «Introducció» a l'edició del volum *Un país sense política* (Bromera, 1995).

molt aviat en el seu *Dietari*: una anotació del 20 de febrer de 1952 mostra que ja havia vist ben clarament una de les arrels més fondes de l'altre gran camp de reflexió crítica: la qüestió nacional. Fuster recull una dedicatòria d'Unamuno, en la qual l'autor del *Sentimiento trágico* firma com «un español profesional», i afegeix aquest comentari: «L'autodefinició del rector de Salamanca no pot ser més justa. Serveix, de més a més, per definir més gent. Cal recordar-la.» No crec que siga fàcil trobar al nostre país i en la nostra literatura molts (quants?) escriptors joves, i especialment poetes, com llavors era «encara» Fuster, que el 1952 foren capaços de fer-se i d'escriure reflexions com aquestes: ni que tingueren tan clares unes quantes idees bàsiques. Cal recordar una altra vegada que es tracta de les primeres anotacions del primer any del *Dietari*: de les primeres onze pàgines, set són ocupades per temes que ja no abandonarà mai, que apareixeran una vegada i una altra al llarg dels seus escrits.

I recordem també que a una bona part de la producció de Joan Fuster, en forma de llibres o en forma d'articles, se li podria aplicar allò que ell mateix diu en el pròleg d'*Un país sense política*: que és una meditació permanent sobre un tema del qual no sap desfer-se'n, «perquè és el tema del meu poble». El tema del seu poble, que és en primer lloc el tema del poble valencià, ha representat una preocupació constant, una lleialtat immutable, i una ocupació intel·lectual sostinguda. I el «tema» és podria resumir en dues propostes de reflexió: la primera és saber qui som i per què som com som, és a dir la reflexió sobre la identitat nacional i sobre la història, que té la seua expressió més completa en *Nosaltres, els valencians*; la segona, és saber on volem anar i què hem de fer, és a dir definir posicions «polítiques» de les quals es deriven incitacions, proclames, crides, programes o pamflets. En qualsevol cas, la crítica fusteriana, la reflexió davant del poder i dels seus mecanismes, la dimensió «política» de la seua obra, té una base radicalment moral i, per tant, és aplicable a aquest país i a qualsevol altre país. Aquest doble vessant, el de la reflexió política aplicable al seu país i el de les posicions més universals, és una constant, encara que no sempre visible, en tota l'obra de Fuster.

En un text del 1968, recollit precisament en el volum *Un país sense política*, escriu: «No ens hem pas d'enganyar: polític, autènticament polític, no és sinó aquell qui pensa i actua en termes de govern. No basta guanyar eleccions, ni influir sobre l'opinió en matèries precisament polítiques. Això serà fer política, potser...» Amb aquestes paraules marca la diferència entre aquell qui és «autènticament polític» i el qui, com ell, simplement «fa política», és a dir, algú que, tot i que no ha d'ocupar-se de guanyar eleccions, sí que intenta amb els seus escrits i actituds «influir sobre l'opinió en matèries precisament polítiques»: en matèries que tracten sobre la relació entre els ciutadans i el poder i, sobretot, en les que tracten sobre la realitat i el destí del seu país. En aquest sentit, Fuster *ha fet* més política, molta més, que la major part dels professionals del ram. Si haguérem de mesurar la importància i l'impacte d'una acció per les reaccions que desperta, podríem afirmar que l'acció *política* de Fuster, almenys en els temes més candents, en el seu temps i en el seu àmbit més pròxim, ha estat difícil de superar en eficàcia. Fins i tot en una obra aparentment innòcua, com és un llibre de viatges

i paisatges –*El País Valenciano*, publicat el 1962–, que era un llibre escrit amb ulls agudament crítics, i farcit de continguts «polítics»: com a tal, la seua aparició va provocar les reaccions més intolerants i bèsties per part de les «forces vives» del moment, representants d'un ordre establert i d'una visió immutable del món en què vivien. Tan bèsties van ser les reaccions, que l'autor del llibre de viatges va ser públicament escarnit, acusat de totes les traïcions, i finalment cremat en efígie en una falla, en un grotesc auto-de-fe. També és sabut que, anys més tard, van intentar cremar-lo, no ja en efígie i simbòlicament, sinó físicament amb una bomba que esclatà en la seua casa mateixa. I és que els enemics de la raó crítica han vist sempre –potser ho veuen tot confús, però això ho veien clar– que la política que feia Fuster (l'agitació de les idees estancades, l'agudesa de l'anàlisi i el rigor de judici), era la més perillosa de totes, perquè significava l'intent de destruir les bases d'una ideologia podrida i de construir-ne una altra de més saludable i més sòlida.

Si aquell intent corresponia o no a una possibiliat real, era un dubte que no escapava a la mirada de Fuster. Perquè el rigor del judici i l'agudesa de la crítica i de l'anàlisi, sovint serveixen també per a ser conscient de la dificultat de canviar les coses, és a dir porten a l'escepticisme, o al pessimisme, que pot ser un dels seus corollaris. I Fuster es confessa repetidament escèptic, i no només a la manera contemplativa de Montaigne. Escèptic, i pessimista: un «progressista» que només creu, perquè ho veu, en la realitat del progrés tècnico-utilitari, però que no observa grans progressos en altres camps més profundament humans. I doncs, ¿quina «política» pot fer un escèptic, que a més és un escèptic sedentari, poc amant de l'acció? En primer lloc, promoure justament aquest escepticisme racional, com a base per qualsevol progrés que no siga únicament una fantasia. No creure que poden ser coses que no poden ser, predicar la desconfiança en tota mena d'utopies, practicar la ironia: «El senyor Marcuse ens anuncia que "ara" estem en condicions immillorables per a realitzar "utopies". Potser tinga raó. En tot cas, resem: que Déu l'escolte...» Una utopia, justament, és allò que no es fa realitat enlloc. I per tant, cal resignar-se a la seua irrealitat. I a partir d'ací actuar en conseqüència, és a dir viure... i mirar de fer, o ajudar a fer, allò que *sí* que es pot fer.

Aquesta posició allunyada de la utopia, escèptica davant de les fantasies impossibles, es manifesta també en el tema de les reivindicacions nacionals, matèria en la qual Fuster va mantindre una militància immutable, i considerada per molts com a extrema i «radical». I tanmateix, aquesta militància apassionada no li va impedir mai ser ben conscient dels límits que la realitat imposa als designis i als projectes. Uns límits que, en el cas del País Valencià, depenen tant de la mateixa col·lectivitat interessada (més aviat caldria dir «desinteressada») com d'una coacció o pressió exterior continuada i antiga. La consciència porta a mantenir les posicions més clares i definides, que formen part dels principis; però el sentit de la realitat porta també a acceptar com a positiu i aprofitable qualsevol mínim pas en la bona direcció, encara que siga amb una ironia que s'acosta molt conscientment al cinisme: «Personalment, mai no he estat un gran entusiasta de les ficcions jurídiques: "autonomia", "autodeterminació", "federalisme", "inde-

pendència". Per passar l'estona i quedar-me tranquil amb la meua consciència, m'afirme "independentista". Però ser independentista, avui, és una utopia. "Federalista"? És una altra utopia. No importa que s'afirmen federalistes alguns grans partits espanyols de dretes o –sobretot– d'esquerres. Ni ho són ni ho volen ser. Per què ens hem d'enganyar? L'única possibilitat mitjanament satisfactòria seria la de les "autonomies".» Això ho escrivia el 1978, i en aquell moment es declara disposat a acceptar fins i tot alguna fórmula "preautonòmica" com a solució provisional. Des de l'afirmació d'uns principis «radicals», difícilment es pot ser més «realista». El mal és que, tantes vegades, fins i tot les modestes pretensions del realisme es troben frustrades i buidades dels continguts que hom podia raonablement esperar. Quan els polítics en actiu no realitzen ni les expectatives més moderades, la moderació verbal de Fuster desapareix del tot, i apareix el pessimisme i la insolència: «Aquest cagalló legislatiu pot ser més nefast que el Decret de Nova Planta», escriu el 1981 referint-se a les concessions fetes a la dreta en la redacció de l'Estatut d'Autonomia valencià. Això ja no és ironia, és una fuetada en la cara mateixa dels polítics.

Si en el tema del poder i de la política la resistència i la reticència de Fuster són permanents, en el tema del país la seua militància va ser sempre tensa, vigilant, radical, però crítica i reticent, sense efusions afectives. Fuster va insistir una vegada i una altra que en el seu nacionalisme no hi havia cap entusiasme emocional. Ell hauria preferit no trobar-se obligat a ser militant de res, i menys de cap nacionalisme. S'hauria estimat més, sense dubte, ser únicament «un modest europeu de Sueca» que es reparteix el temps entre l'erudició, la literatura, la reflexió moral sobre el món que li tocà de viure, i la conversa amb els amics. Quan havia de prendre posicions polítiques, quan havia de manifestar-se i parlar com a «nacionalista», ho feia sovint amb una espècie de repugnància íntima, sense gust. Ho fa només *perquè cal* fer-ho: «Més d'un cop ho he dit i redit: a tot estirar sóc "nacionalista" en la mesura que m'obliguen a ser-ho, l'indispensable i prou. Perquè, ben mirat, ningú no és nacionalista sinó enfront d'un altre nacionalista, en bel·ligerància sorda o corrosiva, per evitar senzillament l'oprobi o la submissió.» I acaba aquesta consideració resignada dient, com exasperat o com qui demana que el deixen tranquil: «I quan ens faran el favor, "ells", de no forçar-nos a ser "nacionalistes"?» Perquè en definitiva són «ells», els nacionalistes espanyols, els qui ens obliguen a «nosaltres» a ser també nacionalistes. «Ells» són, en magnífica expressió fusteriana, tots els descendents «de les mamelles ancestrals del conde-duque de Olivares», és a dir, pràcticament tots: des de Menéndez y Pelayo fins a Felipe González, passant per tants intel·lectuals i polítics com voldreu.

«Ells» és molt clar qui són, doncs. Però, qui som «nosaltres»? La resposta a aquest interrogant no és mai tan clara ni tan contundent en els papers de Fuster: no sempre ha estat ni és del tot clar qui som «nosaltres». Els valencians, per exemple. En un text del 1973, dedicat a un públic «progressista» espanyol, Fuster intenta exposar la «singularitat amarga» del País Valencià: «Com si aquest tros de mapa que ocupem no tingués entitat pròpia: com si la gent que l'habita –ni "catalans" ni "castellans", en principi– no arribàssem

sinó a una identificació purament administrativa, o geogràfica.» Aquest, de fet, és l'interrogant amb què comença *Nosaltres, els valencians*, una pregunta sobre l'ésser, sobre la identitat: és molt probable que, si Fuster hagués sabut «qui som», no hauria escrit aquell llibre, o no de la mateixa manera. Però, com i quan ens hem definit els valencians?: poc, i malament, aquesta és la qüestió. I Fuster, d'entrada, intenta delimitar com a mínim els termes, les raons i les condicions d'aquesta indefinició valenciana. No per pur interés especulatiu, sinó per tal que la consciència dels dèficits passats i de les indecisions presents siga una base ferma per una «decisió de futur»: li interessa explicar per tal de transformar, revisar críticament el camí de la nostra història per tal de retrobar la bona ruta perduda. *Nosaltres, els valencians*, tanmateix, és un llibre provisional i cohibit. Provisional, i assumit com a tal, perquè està escrit en un moment en què els estudis sobre la realitat valenciana, històrica o contemporània, sociològica o econòmica, eren encara molt pobres i escassos. I va ser un llibre cohibit, perquè havia de publicar-se en plena dictadura, tenint presents totes les coses que *no* es podien escriure ni explicar públicament. Passats els anys, com ell mateix afirma en el pròleg a *Un país sense política*, potser n'hauria escrit una versió nova, però no en tingué temps ni ganes.

En realitat, l'home que va plantar entre els valencians les bases d'una ideologia nacional, va dedicar al tema de la nació una part molt reduïda de la seua obra. Si repassem el conjunt dels seus escrits, el nombre de pàgines dedicades a parlar directament de la matèria de la nació, de les nacions o del nacionalisme és absolutament insignificant. Aquest no era el seu tema. Fuster, més d'una vegada, exposa el fonament moral del seu «nacionalisme» tan poc emocional. És un fonament racional que es basa, per exemple, en la diferència entre normalitat o plenitud, i frustració. «Els altres pobles europeus, entre aquesta centúria i Napoleó, o bé són pobles excel·lits –complets o en via d'acomplir-se en el seu destí normal de poble–, o bé són pobles frustrats en un grau gairebé letal...». El nacionalisme de Fuster és una reacció contra aquesta frustració col·lectiva: una insistent aspiració a la normalitat, la negativa a acceptar la no realització permanent. Això, acomplir-se en el propi destí *normal* de poble, ha de tenir el seu reflex en un projecte d'acompliment polític, perquè tota definició nacional en suposa un, necessàriament. I arribats ací, el mateix Fuster, justament perquè posava sempre la raó per davant, sabia que un determinat projecte, «els Països Catalans, entesos políticament», era «ara mateix», «una pura il·lusió de l'esperit», en l'expressió que tant li agradava a Josep Pla per marcar la irrealitat d'un desig o d'una visió. «Il·lusió» que, d'altra banda, no ha de ser obstacle a possibilitats i actuacions en un terreny prepolític o extra-polític, que seria el camp de l'elecció o tria personal, i el camp de la llengua, la cultura i l'acció cívica. I de tota manera, per a Fuster, si les possibilitats del projecte polític són il·lusòries, això no anul·la la realitat virtual d'aquest espai: «Si els Països Catalans no troben una encarnació política urgent, no per això deixaran de ser el que són. I no per això deixaran de ser el que haurien de ser». Què són o què «haurien de ser», ja és una altra qüestió. Que potser no té la mateixa resposta des de la calidesa de la fe i des de la fredor de la raó. Quan Fuster, a la tardor del 1982,

es torna a plantejar la mateixa pregunta, les respostes seran també les mateixes de sempre, les de la seua fe i la seua raó, però amb un interrogant afegit: «De Salses a Guardamar, i de Fraga a Maó, tothom és català, i molts no saben que ho són. La majoria. I no saber que ho són, vol dir que no ho són? La pregunta és delicada». Tan delicada, que l'única resposta és continuar fent-se-la: «Som una nació? Parlem-ne». Si no vaig errat, és l'última paraula de Fuster sobre el tema. Almenys l'última paraula escrita i publicada: parlar-ne, sense donar com a definitva cap resposta dominant o dogmàtica (quina?). No oblidar la pregunta, sobretot. Quant a les respostes més o menys invariables o variables, dubtoses o contundents, metòdiques o perplexes, i que finalment es clouen amb una pregunta, cal tindre present un altre dels seus principis immutables: «Totes les meues idees són provisionals», afirma, de la mateixa manera que assegura no tindre por de les pròpies contradiccions. Passats els anys, tampoc no n'haurien de tindre els seus lectors.

En altres llibres, articles o intervencions directes i discursos, la militància valenciana de Joan Fuster (nacionalment valenciana: això és, per a ell, catalana) va ser manifestada i exercida de manera molt més contundent i explícita. Davant d'unes eleccions imminents al parlament espanyol, Fuster començava un article amb aquestes paraules: «Ara m'agradaria escriure aquest article sobre política...» Avisant que es proposa de dir «algunes impertinències, que procuraré que siguen suaus, però que no puc aguantar-me de dir-les». Les impertinències en qüestió fan referència, no cal dir-ho, als límits i definició de la nació, de la nostra. Però, quina és la nostra? A un costat i a l'altre del riu de la Sénia, «som o no som la mateixa nació?» Per a Fuster, sí: per a ell, ser català és l'única manera de ser nacionalment valencià, i en tant que valencià es defineix com a nacionalment català. Però ell mateix sap que una cosa són les definicions amb base històrica recent o remota, i una altra cosa, eventualment, la consciència que se'n té o les condicions del present. I que aquesta distància provoca problemes teòrics i pràctics difícils de resoldre. Amb aquesta constatació, amb la «delicadesa» d'una qüestió mal resolta, podem dir que es tanca un cicle de reflexions que s'havia obert trenta anys abans en el *Dietari*. «Sobre saber i ser» o «sobre el ser i la consciència», podria ser un epígraf que expressaria el fons d'aquelles reflexions.

Fora d'aquesta permanent i obligada responsabilitat civil amb el país, fora d'aquesta idea o militància «nacionalista», Fuster no es va apuntar mai expressament a cap opció política concreta, ni a cap ideologia de partit. ¿Des de quina posició «fa política», doncs? Cal tornar a les seues primeres ratlles sobre el tema: fa política des d'una resistència i reticència sistemàtica davant del poder («quasevol poder és abús de poder», escriu) i des d'una decidida defensa de la llibertat, de totes les llibertats. Sobre això, sobre les arrels més fondes del poder, sí que té una ideologia molt definida: la societat, en últim terme, és dividida en dues parts, els qui cobren (o exploten), i per tant manen, i els qui paguen (els explotats), i per tant han d'obeir. ¿Això ha de ser així, sempre i per força? Aquesta és, també, tota una altra qüestió. I com en altres qüestions, Fuster sap que no tot és tan simple: els dominats, els explotats, la gent, la multitud, els pobres, no obeeixen úni-

cament per la força. D'una banda, torna a aparèixer el problema de la «consciència»: «Les multituds... no raonen. Aquest és el problema. Cal esperar.» I d'altra banda hi ha la fascinació excercida pel poder mateix, allò que ambíguament solem anomenar «alienació», i sense la qual ni els feixismes haurien pogut existir, ni la «dreta» més dura s'aguantaria enlloc: «Vés a saber per què, però els pobres acostumen a votar les candidatures de dreta.»

«Vés a saber per què», en efecte. I d'ací, d'aquesta perplexitat davant fets contradictoris, naix una altra vegada un escepticisme, digne del pare Montaigne. Un escepticisme matisat, però, que no vol dir inhibició, i menys encara dimissió intellectual. De la mateixa manera que «pessimisme» no vol dir passivitat. En realitat, Fuster només es manifesta «pessimista» quan la situació pareix com a efectivament «pèssima», i això és simple sentit de la realitat. En un sentit equivalent, Fuster es declara *escèptic* davant d'allò que mereix ben poca fe: el comportament de tanta gent, la sacralització de les ideologies, les mitologies i les mistificacions. Però un escèptic de debò, és a dir algú que només contempla i mira des de la vora, que no creu en res i que dubta de tot, no s'hauria llançat a opinar, a agitar idees i a donar la cara en cada ocasió oportuna i inoportuna. Un escèptic de veritat no hauria escrit papers i pronunciat discursos que eren pamflets i parlaments de míting, o almenys en tenien les virtuts, i inevitablement també els defectes. Un escèptic en «política», no hauria suscitat tants entusiasmes i atacs tan feroços. Ni reservaria les frases més punyents precisament contra els qui dubten per debilitat, contra els qui cedeixen quan no haurien de cedir. Ni proclamaria posicions tan diàfanes en tot allò que afecta la vida pública del seu entorn. I sobretot, a casa dels escèptics, dels «apolítics», ningú no es molesta a posar bombes.

Totes les raons de la seua actitud radicalment *política*, del seu engatjament i del seu compromís amb els problemes col·lectius, es podrien resumir en un dels seus aforismes famosos: «Tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres.» Per tant, quedar-se a casa, callar, no intentar –parlant o escrivint, per exemple– influir sobre l'opinió de les persones i sobre la marxa de la cosa pública, és resignar-se al paper passiu de víctima, conformar-se a no eixir de la trista condició de súbdit. Perquè la «política» és, justament, el món que separa el súbdit del ciutadà. I un «país sense política» és, necessàriament, un país on abunda més la condició de súbdit que no la de ciutadà, més la ignorància que la consciència, més la passivitat que la intervenció i els projectes actius. Aquella política que, al llarg de la nostra història, els valencians no hem fet, ha estat, efectivament, feta contra nosaltres. Ací, el pessimisme és el resultat de constatar que els valencians «tenim l'experiència d'una realitat predominantment "pèssima".» Perquè, fet i fet, si es pot parlar d'un «país sense política», aquesta carència singular no és més que la cara més visible d'un dèficit històric, i la constatació i manifestació d'unes altres carències. En primer lloc, de la carència d'una identitat clara i definida, assumida i compartida per la immensa majoria dels ciutadans, com se suposa que és el cas en països més «normals». Fuster tornarà una vegada i una altra sobre aquest punt, simplement perquè és el punt crucial: un país sense «personalitat» conscient, ¿com podria actuar en tant que «persona» col-

lectiva, i en tant que protagonista conscient de la pròpia història i del propi destí?

Però hi ha més encara: si un país no ha *fet* política, si no ha produït la part que li tocava de personatges i de moviments polítics substancials i constructius, vol dir probablement que tampoc no ha produït altres coses. Per exemple, que no ha produït una burgesia industrial i urbana (en aquesta matèria, Fuster no pogué conéixer els estudis històrics posteriors, que ens la mostren com a burgesia real i potent però, això sí, ideològicament poc «valenciana»), que l'hauria fet entrar amb més bon peu en la contemporaneïtat. No ha produït l'urbanisme i l'arquitectura que li corresponia, i ha destruït una bona part de la que tenia: és un país posseït per una «fúria demolidora», on durant algunes generacions no importava conservar una especificitat –el gòtic, per exemple– que no era considerada ni pròpia ni valuosa. Si és cert que des de fora ens han fet com els ha interessat perquè nosaltres no «ens fèiem» de cap manera, també és cert que en gran mesura ens hem *desfet* nosaltres sols, sense ajuda de ningú. Com que no ens hem definit, ens defineixen uns altres, i com que no hem estat capaços de ser el nostre propi centre, ens col·loquen sense cap esforç al marge i en la perifèria de tot: aquesta, potser, és sobretot la nostra «singularitat», aquesta més que cap altra. Precisament el text, del 1973, sobre la «singularitat amarga» del País Valencià, es clou amb aquestes paraules: «Però la ciutadania en la seua petita obligació diària, el que pense i el que faça en la seua condició de "valencians" i com l'entenguen i la practiquen, és l'únic que compta: l'única política que serveix o que pot servir. Per a nosaltres, almenys...» És, en tot cas, un excel·lent punt de meditació: «l'única política.» ❐

EL S NOSTRES AUTORS

• Biblioteca joan fuster •

www.bromera.com
edicions
bromera